

II Col·loqui internacional *Mimesis*

Conceptes clau de la poètica renaixentista

Una recreació del llegat clàssic

Universitat de Barcelona 8|9 octubre 2009

II sessió

ARISTOTELISME

CATARSI

Sweet Medicine. Aristotelian Katharsis in Renaissance Poetics

[Dolça medicina. La catarsi aristotèlica a la poètica del Renaixement]

Brigitte KAPPL (Universität Marburg)

I Introducció

D'acord amb les interpretacions modernes (la majoria de les quals ja tenen lloc al Cinccents), s'entén la catarsi com:

- 1) un procés emocional o, més estrictament, un procés fisiològic i mèdic
- 2) un procés intel·lectual
 - a) una experiència plaent sense connotacions morals (visió hedonista)
 - b) una experiència amb repercussions morals (visió moralista)

la combinació d'1 i d'a constitueix la versió més corrent

II Característiques fonamentals de la concepció aristotèlica de l'emoció i el seu paper en la interpretació de la catarsi tràgica

- les emocions no són un fenomen exclusivament fisiològic, el procés fisiològic subjacent és una condició necessària però no suficient perquè es produeixin les emocions.

- tota emoció exigeix un acte de coneixement anterior que determina la qualitat i la intensitat de l'emoció (ningú no sent pena si no s'adona que algú pateix sense merèixer-ho), cf. *De anima* I 1; *Rhetorica* II 1-11; *De motu animalium* 6-8.

→ no hi ha una separació estricta entre cognició i emoció, de la mateixa manera que els actes de coneixement depenen de l'individu i es poden desenvolupar o exercitar, també és possible educar les emocions.

- les emocions són fenòmens complexos que impliquen canvis somàtics, desig i, sobretot, plaer (*hedoné*) i dolor (*lýpe*), cf. les definicions de pátke a *Rhetorica* II i *Ethica Nicomachea* II 4.

el plaer i el dolor són el domini específic de la virtut ètica (*ethiké areté*): la virtut ètica consisteix concretament en sentir plaer o dolor respecte de les coses apropiades en la mesura adequada / en sentir les emocions adequades en les situacions en què són pertinents, per exemple, en tenir por d'alguna cosa que amenaça amb fer-nos mal de debò, i és crucial per gaudir d'una vida feliç i virtuosa que hom s'acostumi a sentir plaer i dolor d'una manera adequada tan aviat com sigui possible (cf. *Ethica Nicomachea* II 2 i 3).

→ hi ha una connexió intrínseca entre plaer / dolor i conducta moral.

→ les emocions no són dolentes; la virtut ètica no té a veure amb desfer-se de les emocions, sinó amb aprendre a tenir les emocions apropiades .

-en conseqüència, la catarsi hauria de considerar-se una purificació, en el sentit de conreu, de les emocions:

-la mimesi tràgica representa bones persones que, a causa d'un greu però comprensible error, pateixen una completa i immerescuda inversió de fortuna, i ho fa de manera que a través de l'acció representada es revela el caràcter de l'agent i els seus motius.

l'espectador, en veure com es desenvolupa l'acció, s'adona que el protagonista és un personatge essencialment virtuós, tot i que ell mateix provoca la seva caiguda (aspecte cognitiu), i en adonar-se d'això, l'espectador sent pena i por (aspecte emocional).

d'aquesta manera, la mimesi tràgica permet que l'espectador entengui l'acció humana i les seves conseqüències i que reaccioni amb les emocions adequades; aquesta experiència també resulta plaent, perquè aprendre proporciona plaer (cf. *Poetica* 4).

III La catarsi en els comentaris de la Poètica d'Aristòtil i en altres tractats de poètica del Cinquecento

Comptem amb un ventall ampli d'interpretacions; la majoria es decanta per una o més de les següents formes d'entendre el significat de la catarsi:

- 1) l'educació d'emocions: la tragèdia ens ensenya a tenir les emocions apropiades (Robortello).
- 2) l'eliminació de males emocions: la pena i la por expulsen altres emocions, com la ira, l'orgull, etc. (Maggi, Segni).
- 3) l'enduriment davant de les emocions: en ser exposats sovint a esdeveniments terribles i lamentables, hom s'hi acostuma i sent menys por i pena (Robortello, Castelvetro u.a., purgació mèdica: Giacomini).
- 4) la comprensió de la condició humana: en ser conscient que tothom està sotmès a la inconstància de la fortuna, hom aprèn a tenir més tranquil·litat d'esperit (Robortello, Castelvetro, Piccolomini, Minturno).
- 5) la consciència de les conseqüències fatals que comporten les passions immoderades: veure gent destrossada per culpa de les passions fa que se sigui més caut i moderat (Minturno, Scaligero).

trets característics:

-es tendeix a recelar de les emocions perquè es consideren perilloses i irracionals, quelcom que s'ha d'eliminar o, si més no, moderar i sotmetre al control de la raó (2,3,5).

-s'omet l'aspecte cognitiu inherent a les emocions (2,3).

→el lligam entre les emocions tràgiques i l'estructura específica de l'acció tràgica, que s'estableix a la *Poètica*, s'afluixa perquè en relació al funcionament de la catarsi tal com s'entén a 2 i 3 és irrellevant *com* es provoquen les emocions.

-el valor cognitiu de la mimesi tràgica es redueix a un raonament abstracte independent de la resposta emocional que es produeix durant la representació (4,5).

la mimesi tràgica esdevé una lliçó moral simple i abstracta ("la fortuna és cega", "compte amb les passions"), en lloc d'erigir-se en una experiència concreta i complexa.

→la connexió entre emoció i coneixement, que s'ha revelat essencial en l'aproximació aristotèlica, es trenca.

cf. la idea (heretada de l'antiguitat) que la poesia ensenya les mateixes lliçons que la filosofia moral, però que com que els preceptes dels filòsofs morals són avorrits i pesats, no tenen efecte en les masses, mentre que el poeta, mitjançant el llenguatge embellit i el metre, i a través de la representació de fets inèdits i miraculosos, també és capaç d'atreure la gent corrent i de fer que (com vol la famosa metàfora) "s'empassin la medicina amarga cobrint el caire de la copa amb mel dolça"; així, la dolça medicina d'Aristòtil es converteix en una poció desagradable que s'ha d'administrar amb condiments dolços perquè resulti plaent.

ara, si la poesia ensenya la mateixa lliçó moral que el filòsof, el contingut moral òbviament no pot ser la diferència específica que fa que la poesia sigui poesia; de resultes d'això, la teoria literària comença a fixar-se en els aspectes formals (els "condiments") i acaba desterrant de l'esfera de l'estètica qualsevol cosa amb regust a moral.